

עלון בני דוד – פרשת וארא מה צריך ללמוד מפרעה? הרב נתנאל אלישיב

בשבוע שעבר הרחבנו על הצד החיובי שבנטייתם של בני ישראל לא לקבל את דברי משה רבנו ללא חקירה ובדיקה. השבוע נלמד עקרון דומה מפרעה.

במכה השנייה, מכת הצפרדעים, משה מציע לפרעה הצעה נדיבה לכאורה – הוא ייתן לו להחליט מתי להסיר את המכה האיומה, אשר כבר הכניעה את פרעה וגרמה לו להתחייב לשלוח את העם לזבוח לד', ובלבד שהצפרדעים יסתלקו.

תשובתו של פרעה מפתיעה למדי – **"וַיֹּאמֶר לְמַחֵר"** (שמות ח ו). מדוע מפתיעה? מסביר הרמב"ן: **"ידוע כי מנהג כל האדם לבקש שתסור רעתו מיד"** – מה פתאום פרעה מבקש לדחות למחר את מה שיכול לקרות כבר היום, כבר עכשיו? למה לתת לממלכתו לסבול עוד יום כשם מוצפים בצפרדעים? על רקע שאלה זו מובן פירושם של רש"י והרשב"ם, על דרך הפשט: **"וַיֹּאמֶר לְמַחֵר – הַתְּפַלֵּל עֵתָה שִׁימוֹתָ עַד מַחֵר"**, פרעה באמת לא ביקש דחייה, אלא הניח שגם אם משה יתפלל מיד, ייתכן שיחלוף יום עד שהמהלך יושלם.

אולם הרמב"ן והאבן-עזרא מביאים תשובה אחרת, בשם הגאון רב שמואל בן חפני:

"פרעה חשב אולי מערכת השמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם, ולכן אמר אליו התפאר עלי בחשבו שאומר לו עתה להכריתם מיד, ועל כן האריך למחר."

בשפה פשוטה, פרעה חשד שמשה "גוזר עליו קופון". אולי בדרך כלשהי משה ידע לחזות שצפרדעים עומדים לעלות על מצרים כתוצאה מסיבה טבעית, והוא רק מציג את זה כדבר שנעשה על ידי ד' כדי לשחרר את בני ישראל. משה בא אליו עכשיו, זמן קצר לפני שהצפרדעים יסתלקו בדרך הטבע, ומציע לו לבחור את המועד לסילוק הצפרדעים, זאת כשהוא יוצא מתוך הנחה שפרעה יבקש לסלק את הצפרדעים מיד, וכך יצטייר שמשה שולט כי הצפרדעים באמת יסתלקו! לכן, עם כל הקושי הכרוך ביום נוסף של צפרדעים, פרעה מבקש להעמיד את משה במבחן, כדי לדעת אם הוא נביא אמת או שמא הוא אינו אלא מניפולטור חלקלק.

יש לנו מה ללמוד מן השיטה של פרעה. לפעמים כל מיני אוחזי עיניים וקוסמים מצליחים לרמות בני אדם, כי בני אדם אוהבים שמרמים אותם. כן, לפעמים אנחנו רוצים להאמין שיש מישהו חיצוני לנו שיודע ושולט, לפעמים נעים לנו להאמין לתחזיות נעימות על עתידנו ולהערכות מלטפות על אישיותנו, ולפעמים אנחנו אפילו מוכנים שירמו אותנו רק כדי להסיר מעצמנו אחריות. עלינו ללמוד להעמיד אנשים כאלו במבחן – להקפיד לשאול שאלות שיכריחו אותם לומר דברים ברורים, חד-משמעיים, שהתקיימותם או אי התקיימותם יעניקו לנו מבט אמיתי על טיב תחזיותיהם, הערכותיהם, תרופותיהם ושיקוייהם.

גם בתחום המוסרי-ההתנהגותי, ניתן לנסח שאלה או מבחן שיוציאו את האמת לאור. לדוגמה, אם חייל מבקש להשתחרר משבת בצבא בשל אירוע משפחתי חשוב ומפקדו רוצה לוודא שזו אכן הסיבה, עליו להציע לו להשתחרר רק אם יישאר בשבת אחרת, שבה חבריו של החייל יוצאים הביתה. אם הסיבה היא באמת הארוע המשפחתי, לא תהיה לו בעיה, אולם אם מטרתו הייתה לנצל הזדמנות "לעקוץ" שבת, היציאה השבת לא תועיל לו אם יצטרך להישאר בשבת אחרת במקומה.

קשה יותר, אך נצרך אמיתי יותר, ללמוד ולנסח שאלות מסוג זה לעצמנו. אנחנו בדרך כלל אוהבים לעשות לעצמנו הנחות כאלה ואחרות, ולצייר את עצמנו ואת מניעינו באור מחמיא למדי. במקרים שבהם עולה החשד שההנחה שעשינו לעצמנו מופלגת מדי, טוב יעשה מי שיעמיד את עצמו במבחן, שיחשוף היכן הוא נמצא באמת. תנועת המוסר סיפקה לנו טכניקות מועילות רבות בתחום זה. זה חשוב מאוד, כי תיקון אמיתי של הנפש יכול להתחולל רק אם הוא מסתמך על נתוני אמת.